

te teme, saj smo skušali vsak raziskovalni dan čim boljje izkoristiti in smo zato delali na terenu.

Na začetku sestavljanja poročila sem imel resničen namen dati svoje poročilo v pregled Božidarju Premrlu. Tako sva bila tudi dogovorjena. Toda večkratno popraviljanje teksta mi je vzelo toliko energije in delovnega elana, da mi tega poročila ni uspelo oddati Božidarju Premrlu. Če bi to storil, verjetno do teh zapletov ne bi prišlo, ker bi me verjetno na moje na-

pake opozoril že on sam. S tem mislim tudi na kršenje avtorskih pravic, čeprav njegovi terenski zapiski ne vsebujejo izjave o nadaljnji uporabnosti. Da pa to opozorilo vsebuje Premrlovo poročilo v zborniku, nisem mogel vedeti, ker doslej še nisem prejel zbornika in mi je njegova vsebina do sedaj neznana.

Zagorica, 19. 2. 1996

Dušan Štepec

Zagorica 37 pri Velikem Gabru

Mojca Ramšak

UDK 174 : 39

POKLIC IN POKLICANOST

Avtorica na praktičnem in normativnem nivoju postavlja **osnove etnološkega etičnega kodeksa** in ovrednoti moralno pozitivno in negativno delovanje etnologov. Predlagane etične normative razdeli na štiri glavne skupine, in sicer: odgovornost etnologa do informatorjev - pripovedovalcev in drugih udeležencev - nosilcev informacij ter skupnosti, ki jo preučuje; odgovornost do poklicnih kolegov pri skupinskem ali individualnem delu; odgovornost do ustanove, v kateri etnolog deluje, in do celotne družbe; odgovornost do sponzorjev raziskave.

Ker je narava etnološkega dela taka, da je ne moremo do zadnje pike predpisati z navodili in prav tako ne nadzorovati, pravila kodeksa po svojem učinkovanju pokrivajo obvezna in želena ravnanja, ne pa vseh možnih. Avtorica meni, da naj se notranji etični nadzor izvaja v poklicnem socializacijskem procesu. S predlaganim kodeksom želi pri etnologih povečati občutljivost za zaznavanje etično spornih zadev, ki se lahko pojavijo med njihovim delom, jim ponuditi temeljne vzorce za ravnanje in jih spodbuditi k večjemu zanimanju za ta vprašanja.

STALIŠČE

Poklic in poklicanost naslavljam (pred)tekst o etnološki

poklicni etiki in tistem delu raziskovanja, kjer etnolog trči ob vprašanje "**Kaj moram storiti?**" Nadaljevanje teksta bo objavljeno v posebni tematski številki Glasnika SED o etnološki etiki. V tekstu ne posegam na področje teoretične etike, ki si za izhodišča postavlja vprašanja, kot: kaj je moralna sodba, kaj je moralna opredelitev, kaj je moralni princip ipd., ki kvantitativno in kvalitativno pojasnjuje vlogo karakterja, pobude, namere, cilje, motive ali ravnanje človeka pri nrvstvenem presojanju (prim. Sruk 1996: 139). Ne utegnem niti pojasniti izrazoslovja (etika, morala, deontologija, etični kodeks, deontološki zakon, moralna načela, etična načela, nrvnost ipd. ter razlike med moralnimi, poklicnimi in kazenskimi dolžnostmi in odgovornostmi). V tem kontekstu tudi ne mislim razpravljati o "svobodni in ideološki znanosti". Ta področja puščam odprta in jih hranim za drugo priložnost. Tu želim predvsem na praktičnem in normativnem nivoju postaviti **osnove etnološkega etičnega kodeksa**, torej določiti moralno pozitivno in negativno delovanje etnologov in ustvariti relativno trajen etični standard.¹

Svoje osmislitve normativnih načel in moralnih sankcij, ki so nastaja(ja)le v strahu pred moralnim vakuumom v etnologiji,² dajem v oceno in dopolnilo Slovenskemu etnološkemu društvu in njegovim članom ter predlagam, da se na občnem zboru sprejmejo ob novem statutu. Vse predloge in dopolnila pošljite na naslov društva **do 1. maja 1996**.

Pragmatično zanimanje za formuliranje moralnih načel za področje etnološkega raziskovalnega dela izhaja iz vsakodnevnih in nikakor ne namišljenih potrebe o nujnosti splošnih izhodišč etičnih principov v etnologiji. Ta nikakor ne smejo postati ali biti samo stvar osebne zavesti raziskovalca (in s tem ohranjati vso svojo ohlapnost, ki temelji na negativno razumljeni svobodi, ki se upira odvisnosti od tujega določanja), pač

¹ Namenoma uporabljam izraz *relativna trajnost*, ki se zdi na prvi pogled zavajajoč in skregan z zdravo pametjo. Za odločitev o uporabi te sintagme sem se odločila po premisleku in na podlagi poznavanja etnološke in antropološke prakse pri nas in v svetu. Kar je etično danes, je lahko že jutri neetično in obratno. To se da pogojno razumeti le v primeru, če govorimo o profesionalni etiki in obči človeški etiki ter med njima naredimo "rez". Pri tem zagovarjam stališče, da je obča človeška etika v svojem bistvu nespremenljiva in da mora biti neodvisna od sočasnih družbenih tokov, profesionalna etika pa ji mora slediti v vseh izhodiščih. Toda praksa včasih (žal) kaže, da se profesionalna etika večkrat prilagaja "duhu časa", od koder potem izvira ta relativizem. Znaní so recimo primeri iz druge svetovne vojne, ko so antropologi delali za obrambne oddelke in so jim pri tem ploskali zaradi njihove rodoljubnosti, ko so uporabljali svoje znanje za vojaške dosežke, medtem ko so bili med vietnamsko vojno antropologi, ki so počeli kaj takega, pod strogo kritiko (glede slednjega prim. Russell 1994: 107).

² Z moralnim vakuumom imam v mislih (samo)izobraževanje v teku študija, ko se študent s poklicno etnološko etiko seznanja bolj samoiniciativno, nenačrtno in nenadzorovano po zgledih, ki jih naključno sreča med svojo terensko prakso ali o kateri sliši pripovedovati. Ker nima osnovnega formalnega sistematičnega znanja o pomenu zrele etične orientacije v etnologiji (in tudi ne pobude za razpravo o svojih opažanjih), nima možnosti, da bi razlikoval dobre od slabih zgledov bolj, kot ga usmerja njegova lastna intuicija in z dotedanjjo (študijsko) socializacijo privzgojen moralni čut.

pa morajo temeljiti na avtonomni svobodi etnologa, ki mu je osnovni zakon tako delovanje, **ki drugega nikoli ne uporablja kot sredstvo**. Ker pa smo ljudje tako zamotana in na različne načine sestavljena bitja in včasih ne znamo (nočemo) ločiti med resničnim dobrim in navideznim dobrim ali pa je naša moralna naperjenost iz različnih koristiljubnih razlogov prav nasprotna temu kategoričnemu imperativu, je profesionalna etnološka etična načela potrebno z vso občutljivostjo normirati in precizirati ter jih tudi dosledno izvajati. Normativnost etike je prav v njenem kategoričnem imperativu, v brezpogojnosti, ki ne trpi nobenega izgovora, ne pa v hipotetičnem in pogojnem ravnanju. Biti moralen človek in moralen etnolog zato ne more biti stvar posameznikove odločitve ali izbire (kar je v najboljšem primeru idealno), pač pa pomeni brezpogojno dolžnost, ki jo med drugim pogojuje tudi narava etnološkega dela. Kljub temu da je glavni cilj raziskovalnega dela resnica, to ne pomeni, da lahko na poti do tega cilja ignoriramo druge vrednote. Resnično spoznanje in npravstvena drža se ne izključujeta.

Predlagane etične normative sem zaradi boljše preglednosti razdelila na štiri glavne skupine, in sicer:

- odgovornost etnologa do informatorjev - pripovedovalcev in drugih udeležencev - nosilcev informacij ter skupnosti, ki jo preučuje;

- odgovornost do poklicnih kolegov pri skupinskem ali individualnem delu;

- odgovornost do ustanove, v kateri etnolog deluje, in do celotne družbe;

- odgovornost do sponzorjev raziskave.

Etične dileme pri etnološkem delu niso omejene le na posamezne etape raziskovalnega dela, ampak so prisotne v celotnem raziskovalnem procesu in tudi pri aplikaciji rezultatov.

Uravnoteženje teh odgovornosti je naporno žongliranje, kjer se ena vrsta odgovornosti (lahko) "bije" z drugo. Ravno zaradi tega so različna strokovna društva za svoje člane izdelala etične kodekse ravnanja.

NAMEN ETNOLOŠKEGA ETIČNEGA KODEKSA IN MOŽNI VIRI ZANJ

Do sedaj slovenski etnologi še niso poskušali postaviti temeljev etnološkega etičnega kodeksa in tudi sedanji statut SED jih nakazuje le delno. Tako v 11. členu o pravicah in dolžnostih članov med drugim beremo, naj člani "kritično presojujejo delo društva in zahtevajo odgovornost organov in posameznih članov društva, ki bi zanemarjali pravila", v 12. členu pa: "O izključitvi iz društva sklepa na podlagi predloga častnega raziščišča skupščina društva. Član se izključuje, če

dela proti interesom samoupravne socialistične skupnosti ali če grobo krši pravila društva" (Pravila 1976: (24)). To je do sedaj tudi edini poskus "normiranja" delovanja članov SED, o profesionalni etiki v pravem pomenu pa niti besede.

Profesionalna etnološka etika je kot skupek norm, vrednot in ciljev delno formalna in delno neformalna. Formalna je zapisan etični kodeks, ki je ponavadi sistematičen, ekspliciten in altruističen, neformalna pa je mnogo širša in se vključuje v proces izobraževanja in profesionalne socializacije (Sklevický 1991: 53). Študij mora študentu poleg znanja dati tudi ustrezno vzgojo, občutek za ljudi, ki ga bo prej kot slej potreboval pri svojem delu, ter moralno vzgojo (ne ideološke, kot to prikazuje ena stran v žolčnih debatah okoli uvajanja etike in religije v pouk), sicer se lahko lahko zgodi, da bodo (v etnološkem smislu) tehnično solidno izobraženi diplomanti pripravljene delati na moralno spornih projektih ali pa bodo do takih problemov indiferentni.

Ker menim, da mora etnološki etični kodeks postati trajen vodnik za vse etnologe (kulturne antropologe, folkloriste) in biti podlaga ter izhodišče za etično vzgojo bodočih etnologov, v tekstu nakazujem tudi nekatere etične vidike, ki so lahko podstat za nadaljnje razmišljanje. Iz njih sem izhajala tudi pri sestavljanju kodeksa, zavedajoč se, da je narava etnološkega dela taka, da je ne moremo do zadnje pike predpisati z navodili in prav tako ne nadzorovati. Zato pravila kodeksa po svojem učinkovanju pokrivajo obvezna in zelena ravnanja, ne pa vseh možnih. Notranji etični nadzor naj se izvaja v poklicnem socializacijskem procesu. S kodeksom želim pri etnologih povečati občutljivost za zaznavanje etično spornih zadev, ki se lahko pojavijo med njihovim delom, jim ponuditi temeljne vzorce za ravnanje in jih spodbuditi k večjemu zanimanju za ta vprašanja. Kodeks naj velja za vse člane SED, prejme pa naj ga vsak diplomirani etnolog (in kulturni antropolog) ob svečani podelitvi diplome ter vsak novi član društva.

Pri sestavljanju kodeksa sem se opirala na kodekse drugih poklicev, npr. na:

- novinarski kodeks,³
- etična kodeksa Slovenskega sociološkega⁴ in Slovenskega psihološkega⁵ društva,⁶
- predlog etičnega kodeksa slovenskih knjižničarjev,⁷
- kodeks odvetniške poklicne etike Odvetniške zbornice Slovenije (1990),
- razne medicinske kodekse⁸,
- predlog zakona o varstvu avtorskih in sorodnih pravic (prim.: Pandel 1994: 36-37),
- izjavo o profesionalni in etični odgovornosti pri Društvu za aplikativno antropologijo,⁹
- izjavo o etičnih principih in njihovi uporabi v sociološki

3 Prim. bistvene sestavine novinarskih etičnih kodeksov v geselskem članku *Novinarski kodeksi poklicne etike*, v: *Sruk* 1986: 319.

4 Kodeks je bil sprejet na občnem zboru Slovenskega sociološkega društva v Gozdu Martuljku, 5. junija 1992.

5 Kodeks psihološke etike je Društvo psihologov Slovenije sprejelo na občnem zboru 24. 11. 1982 v Portorožu, spremembe pa so bile sprejete na občnem zboru oktobra 1992 v Radencih.

6 Obema društvoma se zahvaljujem za izdava njihnih kodeksov in za dovoljenje uporabe pri sestavljanju etnološkega etičnega kodeksa.

7 Predlog je bil objavljen v *Knjižničarskih novicah* 5/1995, št. 7-8, 3. avgusta 1995 in sprejet z dopolnili na občnem zboru Zveze bibliotekarskih društev Slovenije v novembru istega leta.

8 V ta namen sem pregledala *Hipokratovo prisego*, *Maimonidovo zdravniško molitev*, *Babiško prisego iz leta 1788*, *Ženevsko prisego*, *Mednarodni kodeks zdravniške etike Svetovnega združenja zdravnikov*, *Mednarodni kodeks etike medicinskih sester*, *Kodeks za medicinske sestre iz leta 1973*, *Deklaracijo iz Helsinkov* (oz. priporočila za zdravnike pri biomedicinskem raziskovanju na ljudeh), *Kodeks etike zdravstvenih delavcev SFR Jugoslavije* (prim. Milčinski 1982: 267-285).

9 *Statement on Professional and Ethical Responsibilities of the Society for Applied Anthropology* (glej Russell 1994: 517-518), ki je bila sprejeta in dopolnjena leta 1983 na podlagi prejšnjih izjav in je vodnik k profesionalnemu obnašanju članov Društva za aplikativno antropologijo, temelji pa na izkušnjah tisočev raziskovalcev, ki so se srečevali z etičnimi dilemami produsem v zadnjih 50 letih.

praksi Britanskega sociološkega društva,¹⁰
- za področje muzealstva sem uporabila (povzetek) ICOM-ovega kodeksa poklicne etike za muzealce.¹¹

LITERATURA

- FUJS, Metka 1996: Morda niste vedeli. V: Vestnikova kulturna priloga. Murska Sobota, 8. 2. 1996, str. 28.
- HITCHCOCK, Graham & David HUGHES 1989: Research and the Teacher. Routledge. London.
- KODEKS odvetniške poklicne etike. Ur.: Vladimir Grosman, Ivo Horvat, Vladimir Šuklje. Odvetniška zbornica Slovenije. Ljubljana 1990.
- KODEKS profesionalne etike Slovenskega sociološkega društva. (Tipkopis. Ljubljana 1992.)
- KODEKS psihološke etike. (Tipkopis. Ljubljana 1992.)
- MILČINSKI, Janez 1982: Medicinska etika in deontologija. V: Razprave in članki. Dopisna delavska univerza UNIVER-

ZUM. Ljubljana.

- PANDEL, Miriam 1994: Varstvo avtorskih in sorodnih pravic. Predlog zakona. V: Marketing magazin. April 1994, str. 36-37.
- PRAVILA Slovenskega etnološkega društva. V: Glasnik SED 16/1. Ljubljana 1976, str. 23-24.
- PREDLOG besedila etičnega kodeksa. Etični kodeks slovenskih knjižničarjev (predlog besedila). V: Knjižničarske novice 5/7-8. Ljubljana, 3. avgust 1995, str. 1-3.
- RUSSELL, Bernard 1994: Research Methods in Anthropology. Qualitative and quantitative approaches. Second edition. Sage Publications.
- SKLEVICKY, Lydija 1991: Profesija etnolog: analiza pokazatelja statusa profesije. V: Simboli identiteta (studije, eseji, grada). Hrvatsko etnološko društvo. Zagreb, str. 45-67.
- SRUK Vlado 1986: Morala in etika. Cankarjeva založba. Ljubljana.

Mojca Ramšak

ETIČNI KODEKS SLOVENSКИH ETNOLOGOV (PREDLOG)

1. SPLOŠNE NORME IN DOLOČILA

- Etika etnološkega dela temelji na načelih etike in morale demokratične, pravne in socialne družbe, opredeljenih v Ustavu Republike Slovenije, na upoštevanju narave ter spoznanju etnološke znanosti ter na upoštevanju značilnosti in posebnosti etnološkega strokovnega dela.

- Načela etnološke etike usmerjajo etnologa, ko s svojim teoretičnim in praktičnim delom prispeva k preučeniosti načina življenja in ljudske kulture.

- Dolžnost etnologa je, da etična načela uporablja pri vsakdanjem delu, da jih razvija in bogati ter s svojim osebnim zgledom spodbuja k temu tudi druge etnologe. Tudi v življenju in delu, ko ne opravlja ali preneha opravljati etnološko dejavnost, naj ne škoduje ugledu etnologije. Načela in pravila etnološkega etičnega kodeksa naj bodo v zavesti in prepričanju vsakega etnologa.

- Dolžnost etnologa je tudi, da z načeli etnološke etike seznanja svoje sodelavce in širšo družbeno skupnost.

- Etnološki etični kodeks je živa zbirka načel in pravil, ki se stalno izpopolnjuje. Etnolog naj pri svojem delu spremlja etična vprašanja, ki jih prinaša dnevna praksa, in v svoje delo vnaša vedno nove, bolj popolne in bolj napredne etične prvine. Pobude in predloge zanje naj posreduje častnemu razsodišču SED.

- Častno razsodišče SED mora evidentirati obravnavane

primere, ki so pomembni za etnološko poklicno etiko, in o takih primerih obvestiti svoje člane prek društvenega glasila.

- O veljavnosti in obveznosti načel in pravil etičnega etnološkega kodeksa odloča častno razsodišče na občnem zboru.

2. PRAVILA PO PODROČJIH DELA

2.1 RAZISKOVANJE - SPLOŠNO

- Etnolog naj se zavzema za spoštovanje in uresničevanje načel objektivnosti in celovitosti pri vodenju svojih raziskovanj.

- Etnologovo delovanje naj bo tako, da bi pozitivno vplivalo na družbena in medčloveška razmerja. Pri svojem delu mora upoštevati načela humanih in demokratičnih odnosov med ljudmi, človekove pravice, še posebej svobodo in dostojanstvo vsakega človeka, človekovo telesno in duševno celovitost, njegovo zasebnost in osebnostne pravice.

- Etnolog mora ne glede na vrsto svojega dela in položaja uporabljati svoje znanje o človeku in družbi vedno le v njuno dobro.

- Za etnologa ni nobena tema iz kakršnihkoli (npr. političnih) razlogov nedotakljiva. Etnolog samostojno izbira raziskovalne probleme po merilih znanstvene in praktične relevantnosti. Strokovna zahtevnost posameznih specifičnih

¹⁰ The British Sociological Association's Statement of Ethical Principles and their Application to Sociological Practise iz leta 1970 (prim. Graham & Hughes 1989: 200-201).

¹¹ Sprejet na zasedanju generalne skupščine ICOM-a v Buenos Airesu v Argentini 4. novembra 1986 (prim. Fujs 1996: 28).